

Kazimierz Rulka

Księgozbiór księży Chodyńskich w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku

Studia Włocławskie 3, 418-438

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KAZIMIERZ RULKA

KSIĘGOZBIÓR KSIĘŻY CHODYŃSKICH W BIBLIOTECE WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO WE WŁOCŁAWKU

W bibliotece seminaryjnej we Włocławku znajdują się fragmenty dwóch większych księgozbiorów powstałych w drugiej połowie XIX w. Oba należały do duchownych związanych z diecezją włocławską; jeden to księgozbiór biskupa sufragana Henryka Kossowskiego (1828-1903),¹ drugi to księgozbiór braci bliźniaków księży Zenona (1836-1887) i Stanisława (1836-1919) Chodyńskich,² profesorów i rektorów seminarium włocławskiego, wielkich miłośników książki i wszelkich zabytków naszej przeszłości, historyków diecezji włocławskiej. Ich księgozbiór, który zasługuje na uwagę przede wszystkim jako warsztat naukowy ówczesnych historyków, poza drobnymi przyczynkami³ nie doczekał się dotychczas szerszego opracowania.⁴

Z księgozbioru tego w bibliotece seminaryjnej we Włocławku zachowały się 1474 pozycje w 1303 woluminach;⁵ w tym 11 rękopisów, starych druków – 1070 pozycji (943 w zbiorach, 127 w dubletach) w 736 woluminach (607 wol. w zbiorach; 129 w dubletach); nowych druków – 393 pozycje w 476 woluminach; czasopism – 8 pozycji⁶ w ok. 80 woluminach.⁷

Cały księgozbiór księży Chodyńskich liczył ponad 4 tys. woluminów. Domniemanie to zdaje się potwierdzać przedwojenny książkowy katalog części księgozbioru seminaryjnego (t. 1-4),⁸ w którym odnaleziono ok. 2080 pozycji w ok. 2560 woluminach, przy których zanotowano, iż pochodzą od księży Chodyńskich, a których nie ma w obecnym zbiorze seminaryjnym. Daje to w sumie zidentyfikowanych ok. 3500 pozycji⁹ (w ok. 3800 woluminach) z księgozbioru księży Chodyńskich. Należy jednak pamiętać, że przed wojną skatalogowany był tylko niewielki fragment księgozbioru seminaryjnego i w tych nie skatalogowanych na pewno znajdowały się także książki po księżach Chodyńskich.

Wszystkie wyliczenia w niniejszym artykule opierają się na owych 3500 zidentyfikowanych pozycjach.¹⁰

I. Tworzenie księgozbioru

Zenon i Stanisław Chodyńscy gromadzili książki od lat szkolnych. Ten zaczątek własnego księgozbioru wzbogacali w latach nauki w seminarium

włocławskim (1855-1859) oraz studiów na Akademii Duchownej w Warszawie (1859-1863).

Znaczny wzrost księgozbioru księży Chodyńskich o cenne stare druki nastąpił w czasie ich wikariatu w Sieradzu (1863-1866). Wyjeżdżając z Sieradza księża Chodyńscy zabierali do Włocławka księgozbiór liczący ok. tysiąc woluminów.¹¹

Akurat wtedy nastąpiła kasata klasztorów przez władze moskiewskie. Księża Chodyńscy przejmowali w miarę możliwości pozostawione bez opieki książki do swojego księgozbioru, w 1866 r. przewieźli ze sobą do Włocławka i traktowali je jako swoje.¹² Dziś w bibliotece seminaryjnej ok. 100 pozycji znaczonych pieczęcią własnościową Chodyńskich, ma uprzednie znaki własnościowe różnych instytucji i osób związanych z Sieradzem, w tym ok. 70 pozycji ma proveniencję klasztoru dominikanów w Sieradzu. Poza tym z pobliskiej Warty jest co najmniej 14 poz. i ze Złoczewa – 4 poz. Wiadomo też, że na przełomie kwietnia i maja 1866 r. Chodyńscy zabiegali o przejęcie jakichś książek z Chocza (od reformatów).¹³

Największa część księgozbioru księży Chodyńskich została zgromadzona na pewno w czasie ich pobytu w seminarium włocławskim od 1866 r. Co prawda nie można zidentyfikować wszystkich książek, które wtedy weszły w ich posiadanie, ale na podstawie chronologii wydawniczej można ustalić, że z bieżącej produkcji wydawniczej w czasie powstawania księgozbioru księży Chodyńskich (ok. 1860 – 1919) znalazło się w nim ok. 1110 poz., w tym z lat. 1860-1900 – ok. 950 poz., natomiast z lat 1901-1919 – ok. 180 poz. Wynikałoby z tego, że w XIX w. księgozbiór Chodyńskich powiększał się co najmniej o 24 poz. bieżącej produkcji wydawniczej rocznie, natomiast w XX w. tylko o ponad 8 poz. Do tego doliczyć należy pozycje uprzednio wydane, a teraz włączone do księgozbioru. Nie da się jednak ustalić nawet przybliżonej ich liczby.

Aby nie przeoczyć interesujących ich pozycji księży Chodyńscy przeglądali wszelkie dostępne informacje o wychodzących książkach i notowali skrupulatnie ich dane bibliograficzne oraz księgarnie, gdzie można było je kupić.¹⁴ Zamawiali często książki poza Włocławkiem, m.in. u Gebethnera i Wolffa w Warszawie.¹⁵

Książki dostępne w Kaliszu kupował dla księży Chodyńskich ich starszy brat Adam i przesyłał przez okazję do Włocławka.¹⁶ Publikacje wydawane w Poznaniu zdobywał¹⁷ i dostarczał ks. Jan Sobczyński, proboszcz w Kaliszu, bibliofil, posiadacz dużego księgozbioru, niegdyś współpracownik ks. Stanisława w seminarium włocławskim i tutejszej bibliotece. Prowadził on także wymianę swoich dubletów z ks. Chodyńskim.¹⁸ W Petersburgu zdobywali potrzebne ks. Stanisławowi pozycje studiujący tam kapłani włocławscy, np. ks. Władysław Mikołajewski¹⁹ oraz inni znajomi, np. ks. Władysław Załuskowski.²⁰ Otrzymywanie wydawnictw historycznych Akademii Umiejętności w Krakowie załatwiał sobie ks. Zenon przez Bolesława Ulanowskiego.²¹ Zdobywaniu informacji o nowo wydanych pozycjach i ich nabywaniu pomagała korespondencja księży Chodyńskich z wielu osobistościami parającymi się pisarstwem naukowym i literackim.

W księgozbiorze tak znanych kapłanów, jakimi byli księża Chodyńscy, można by się spodziewać sporo książek pochodzących z darów. I rzeczywiście otrzymywali oni dużo dzieł wydawanych przez autorów, z którymi utrzymywali kontakty.²²

Jest kilkanaście pozycji z dedykacjami. Dedykacje dla ks. Zenona mają tylko dwie pozycje. Jedna z nich, z dziedziny prawa kanonicznego, ma francuską dedykację ks. Jana Trojanowskiego, wikariusza w Witowie, a faktycznego proboszcza, napisaną 3 VII 1873 r. dla obdarowanego jako rektora seminarium wrocławskiego i tytularnego proboszcza w Witowie.²³ Druga to dzieła z zakresu apologetyki, dar ks. Gracjana Marcina Rzewuskiego (1827-1897), kanonika katedralnego i rektora seminarium płockiego, z dnia 23 VI 1871 r.²⁴

Zachowało się kilka dedykacji dla ks. Stanisława. Zauważa się przede wszystkim dedykacje autorskie. I tak swoje prace ks. Stanisławowi ofiarowali: Teodor Wierzbowski (1853-1923),²⁵ ks. Michał Godlewski (1872-1956),²⁶ późniejszy biskup, H. Hocckenbeck,²⁷ a także autorzy spośród grona byłych jego uczniów, np. Władysław Górczyński (1856-1920)²⁸ i ks. Idzi Radziszewski (1871-1923).²⁹ Zauważyć też należy dary od Antoniego Bryczyńskiego (1843-1913), historyka sztuki sakralnej, profesora seminarium duchownego w Płocku,³⁰ cenny dar ks. kan. Jana Kryszkiera (1817-1882), profesora seminarium kieleckiego,³¹ od ks. M. Juliana Zaleskiego, profesora seminarium sejneńskiego, dwa cenne dzieła od Antoniego Celińskiego z Cekowa.³² Prawdziwy jednak rarytas bibliofilski, książkę z księgozbioru bpa Ignacego Krasickiego,³³ otrzymał w 1878 r. ks. Stanisław od Juliana Chrupczałowskiego, nauczyciela szkoły realnej we Włocławku, który był kolegą ks. Stanisława w czasach, gdy ten był nauczycielem religii w tej szkole (1869-1882).³⁴

W niektórych woluminach pozostały ślady przyklejonych wąskich wypustek, na których mogły być wypisywane jakieś literowe lub cyfrowe oznaczenia książek. Ale nie wskazuje to na to, żeby prowadzili oni jakiś inwentarz czy katalog swoich zbiorów.³⁵ Przy takim sposobie gromadzenia księgozbioru musiały w nim powstać dublety. W zidentyfikowanym fragmencie tego księgozbioru wykryto ponad 110 dzieł w podwójnych, a czasem nawet potrójnych egzemplarzach.

Chodyńscy byli zapałonymi zbieraczami książek, ale gromadzili je przede wszystkim ze względu na ich treść i rzadkość. Mniejszą wagę przywiązywali do estetyki książki. Stąd też zachowane woluminy z ich księgozbioru zewnętrznie nie prezentują się efektownie. Oprawione są zazwyczaj w półskórek, płótno lub półpłótno dość charakterystyczna dla tego księgozbioru jest oprawa w półpłótno i papier marmoryzowany; tak też były oprawiane nawet stare druki. Niektóre oprawy są bardzo zniszczone, zdarzają się też książki w oprawie wydawniczej: kartonowej lub papierowej (przynajmniej 170 woluminów).

Księża Chodyńscy nabyte książki oprawiali głównie w Kaliszu i we Włocławku. W Kaliszu oprawiał je Wüstehube, także w czasie pobytu Chodyńskich we Włocławku.³⁶ O introligatorach wrocławskich oprawiających książki dla księży Chodyńskich też

wiemy niewiele. Tylko na oprawie trzech woluminów odcisnięta jest pieczęć firmowa intrologatori A. Nowackiej (BSW I 1971, II 1723, III 438), u której oprawiali swoje książki także inni kapłani wrocławscy.³⁷ Ks. Chodyński dawał swoje książki, razem z seminaryjnymi, do oprawy innym intrologatorom: Jesce (w latach 1870, 1874-1876)³⁸ i A.S. Epsteinowi (1880).³⁹

Książki znakowane są odbiciem (czarnym tuszem) zwykłej pieczęćki z napisem: „KS. CHODYŃSKI” w otoku z linii (dwie odmiany).⁴⁰ Był przygotowany, specjalnie do oznaczania proveniencji księgozbioru (biblioteki), bardziej okazały mosiężny tłok pieczętny,⁴¹ ale jego odbicia nie spotkano na żadnej pozycji, prawdopodobnie z powodu błędów w tekście.⁴²

II. Zasób księgozbioru

Księgozbiór księży Chodyńskich można podzielić na dwie zasadnicze części: 1) nauki teologiczne, 2) nauki pozateologiczne.

W części nieteologicznej ilość pozycji z poszczególnych nauk przedstawia się następująco: encyklopedie – 14 poz., bibliografia – ok. 40 poz., filozofia – 45 poz., religioznawstwo – 10 poz., nauki społeczne – 45 poz., etnografia i kultura – ok. 20 poz., prawo – ok. 700 poz., pedagogika – ok. 100 poz., historia – ok. 820 poz., sztuka – ok. 50 poz., językoznawstwo (filologia) – ok. 90 poz., retoryka – ok. 50 poz., literatura – ok. 170 poz., nauki przyrodnicze – ok. 160 poz. (w tym geografia – ok. 100 poz.).

W części teologicznej ilość pozycji w poszczególnych działach teologii przedstawia się następująco: opracowania ogólne – ok. 60 poz., bibliistyka – ok. 240 poz., patrologia – 25 poz., apologetyka i teologia polemiczna – ok. 70 poz., dogmatyka – ok. 50 poz., moralna – ok. 50 poz., ascetyka i mistyka – ok. 130 poz., pastoralna – ok. 60 poz., liturgika – ok. 220 poz., kaznodziejstwo (homiletyka) – ok. 110 poz., katechetyka – 10 poz., hagiografia – ok. 100 poz.⁴³

Przejrzenie księgozbioru pozwala stwierdzić, że z teologii w ścisłym tego słowa znaczeniu (bez prawa kanonicznego i historii Kościoła) było w nim ponad 1100 pozycji, natomiast z pozostałych nauk ponad 2300 pozycji; dzieła teologiczne stanowiły nieco mniej niż 1/3 część zidentyfikowanego księgozbioru. Z tego podliczenia wynika, że księgozbiór księży Chodyńskich nie był księgozbiorem teologicznym. Przecież z tych ponad 1100 pozycji teologicznych spora część miała już wtedy wartość tylko historyczną (duży procent starych druków).

Dla bardziej przejrzystego przedstawienia zawartości tego księgozbioru ujmijemy niniejsze omówienie w trzech punktach: 1) zbiór podstawowy, 2) zbiór wydawnictw pomocniczych, 3) zbiór dzieł użytkowych, 4) zbiór ksiązek zabytkowych i rzadkich.

1. Zbiór podstawowy

Księgozbiór księży Chodyńskich odzwierciedla ich zainteresowania przede wszystkim historią i prawem (także głównie w aspekcie historycznym). Gdy uwzględnimy fakt, że i z innych nauk w księgozbiórze księży Chodyńskich spotykamy dużo opracowań w aspekcie historycznym, możemy bez żadnej przesady stwierdzić, że jest to księgozbiór o profilu historycznym i prawniczym.

a) historia

Z h i s t o r i i zidentyfikowano w księgozbiórze księży Chodyńskich ok. 820 pozycji,⁴⁴ z tego z historii powszechnej ok. 100 poz., z historii Polski – ok. 470 poz., z historii Kościoła powszechnego – ok. 80 poz. i z historii Kościoła w Polsce – ok. 170 poz. Widać więc, że Chodyńskich interesowały z historii przede wszystkim sprawy polskie (ok. 470 poz.); zadziwia niemal dwukrotnie wyższa liczba pozycji z historii Polski niż z historii Kościoła w Polsce.

W zbiorze dzieł z h i s t o r i i p o w s z e c h n e j daje się zauważyć sporo opracowań z powstających wówczas i rozwijających się nauk pomocniczych historii (ok. 20 poz.): z paleografii (na przykład L.A. Chassant *Dictionnaire des abréviations latines et françaises du moyen âge*, 5 éd., Paris 1884; C. Paoli *Grundriss der lateinischen Paleographie und Urkundenlehre*, Innsbruck 1885), chronologii, genealogii, źródłoznawstwa (np. T. Wierzbowskiego *Vademecum. Podręcznik do studiów archiwalnych*, Warszawa 1908), numizmatyki. Resztę tego działu zajmuje ok. 20 pozycji z ogólnych opracowań historii powszechnej, w tym opracowania T.B. Weltera,⁴⁵ które były używane jako podręczniki w seminarium wrocławskim.⁴⁶

Bogaty zbiór dzieł dotyczących h i s t o r i i P o l s k i zawiera w sobie także opracowania z nauk pomocniczych (ok. 25 poz.). Wśród nich z numizmatyki należy zauważyć Władysława Bandkie *Numismatyka krajowa* (Warszawa 1839-1840), Kazimierza Stronczyńskiego *Dawne monety polskie* (cz. 1-3, Piotrków 1883-1885); z heraldyki – Kaspra Niesieckiego *Herbarz polski* (t. 1-10, Lipsk 1839-1846), z kartografii – Edwarda Ras-tawieckiego *Mappografia dawnej Polski* (Warszawa 1846).

Najwartościowszą częścią tego działu jest ok. 90 pozycji wydawnictw źródłowych, głównie XIX-wiecznych.⁴⁷ Z nich na szczególną uwagę zasługują: A. Theinera *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae* (t. 1-4, Romae 1860-1864), *Monumenta Poloniae historica* (t. 1-6, Lwów 1864-1893), *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski* (t. 1-5, Poznań 1877-1881,

1908), *Kodeks dyplomatyczny Małopolski* (t. 1-4, Kraków 1876-1905), *Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego* (wyd. T. Lubomirski, Warszawa 1863), *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa 1257-1506* (wyd. F. Piekosiński, Kraków 1879) i inne pozycje z serii *Monumenta medii aevi historica*, niektóre tomy z serii *Archiwum Komisji Historycznej* (ukazującej się w Krakowie od 1878 r.), *Acta Historica* oraz *Scriptores rerum Polonicarum*. Z kronik polskich księcia Chodyńscy posiadali w wydaniach XIX-wiecznych: Galla Anonima (XI/XII w.), Marcina Bielskiego (ok. 1495-1575), Marcina Kromera (ok. 1512-1589), Macieja Strykowskiego (1547-1593), Bernarda Wapowskiego (1540-1535).

Z wydawnictw źródłowych do historii Polski należy także wymienić kilka pamiętników; m.in. Jana Chryzostoma Paska (ok. 1636 – ok. 1701), Krzysztofa Zawiszy (1666-1721), Erazma Otwinowskiego (przed 1696 – 1745), Jędrzeja Kitowicza (1728-1804). Z opracowań ogólnych historii Polski i większych okresów księcia Chodyńscy posiadali dzieła wielu znanych i liczących się historyków polskich.⁴⁸

W niewielkim zbiorze zidentyfikowanych dzieł dotyczących historii Kościoła powszechnego na uwagę zasługuje 24-tomowy zbiór pt. *Acta historico-ecclesiastica* (Weimar 1737-1766). Jednak najwięcej jest opracowań ogólnych i podręcznikowych; w nich znajdujemy także te, których używano jako podręczników w seminarium wrocławskim:⁴⁹ J.N. Albera,⁵⁰ N.L. Cheriera⁵¹ i A. Wapplera,⁵² a także obszerne opracowanie Melchiora Bulińskiego,⁵³ mistrza Chodyńskich w Akademii Duchownej w Warszawie.

Zbiór dzieł z zakresu historii Kościoła w Polsce jest znaczący. Z wydawnictw źródłowych znajduje się tylko ok. 10 pozycji, ale historii Kościoła w Polsce dotyczą także wydawnictwa źródłowe odnoszące się do historii w Polsce. Z opracowań ogólnych znajdujemy w nim przede wszystkim Melchiora Bulińskiego *Historia kościoła polskiego* (t. 1-3, Kraków 1873-1874), natomiast z dawniejszych opracowanie Christiana Gottlieba Friesego.⁵⁴ Z wydawnictw poruszających bardziej szczegółowe tematy nie brak opracowań o historii diecezji w Polsce, zakonów, poszczególnych kościołów, instytucji kościelnych, a także publikacji biograficznych.⁵⁵ Poza tym warto wymienić inne opracowania, które nie straciły znaczenia do dziś, np. Jana Łaskiego *Liber beneficiorum* (t. 1-2, Gniezno 1880-1881), Władysława Abrahama *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII* (Lwów 1890, wyd. 2 – 1893), Edwarda Likowskiego *Unia brzeska* (Poznań 1896), Stanisława Załęskiego *Jezuici w Polsce* (t. 1-4, Lwów – Kraków 1900-1905).

Ze względu na zajmowanie się historią lokalną ważnymi pozycjami w warsztacie naukowym księży Chodyńskich były: *Dokumenty kujawskie i mazowieckie* wydane przez Bolesława Ulanowskiego (Kraków 1888) i M. Perlbacha *Pommerellischen Urkundenbuch* (Gdańsk 1882). Posiadali także Adolfa Pawińskiego *Dzieje Ziemi Kujawskiej oraz akta historyczne do nich służące* (t. 1-5, Warszawa 1888), Maksymiliana Boruckiego *Ziemię Kujawską* (Włocławek 1883). Natomiast z dotyczących historii kościoła warto wymienić: Stanisława Kujota *Visitaciones archidiaconatus Pomeraniae* (Toruń 1897-1899; *Fontes* I-II); Augustyna Hildebrandta *Wiadomości niektóre o dawniejszym archidiaconacie pomorskim, a teraz znacznej części diecezji chełmińskiej* (wyd. 3, Pelplin 1866), Stefana Damalewicz *Vitae vladislaviensium episcoporum* (Kraków 1642), Jana Fijałka *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich* (Kraków 1894), Maksymiliana Gumpłowicza *Żywot Balduina Gallosa biskupa kruszwickiego 1066-1145* (Warszawa 1901), Antoniego Chmielowskiego *Życiorys Stanisława Karnkowskiego* (Warszawa 1885), *Andrzeja na Więcborku Zebrzydowskiego biskupa włocławskiego i krakowskiego korespondencja z lat 1546-1553* (Kraków 1878), a także dzieła samego ks. Stanisława dotyczące diecezji włocławskiej oraz dziełka starszego brata Adama (1832-1902) dotyczące historii kościelnej Kalisza.

b) prawo

Drugim wielkim działem w księgozbiorze księży Chodyńskich jest prawo, z którego udało się zidentyfikować ok. 700 pozycji, w tym ok. 380 poz. z prawa świeckiego i ok. 320 poz. z prawa kościelnego (kanonicznego).

W zbiorze opracowań z p r a w a ś w i e c k i e g o przeważają wyraźnie publikacje dotyczące prawa polskiego (ok. 330 poz.), niektóre z nich nie straciły z upływem czasu swej wartości.⁵⁶ Z obcych to przede wszystkim opracowania o charakterze ogólnym, a także nieliczne dotyczące prawa rosyjskiego, pruskiego i austriackiego.

Z tego działu księgozbioru księży Chodyńskich pewną wartość zachowały jedynie te, które są publikacjami źródeł do prawa polskiego. Znalazły się więc w księgozbiorze Chodyńskich niektóre tomy wydawnictwa *Volume legum*; wydawane w latach 1856-1885 w wydawnictwie zapoczątkowanym przez Antoniego Zygmunta Helcla *Starodawne prawa polskiego pomniki* (10 pozycji); niektóre tomy wydawnictwa *Archiwum Komisji Prawniczej*, zapoczątkowane przez Akademię Umiejętności w Krakowie w 1895 r.; *Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa* (t. 1-2, Kraków 1909), *Najdawniejsze księgi sądowe krakowskie* (p. 1-2, Kraków 1884-1886), *Księgi prawa polskiego*, wyd. przez Oswalda Balzera (ks. 3 i 4, Warszawa 1906-1910). Na uwagę zasługują także zebrane przez ks. Stanisława Chodyńskiego rozporządzenia państwowe, sejmowe, kościelne i inne (wydawane jako druki ulotne) uporządkowane według poszczególnych tematów opracowane w tomy we wakacje 1900 roku; jest ich 12 dużych tomów *in folio*.

Należy też wspomnieć tak ważne dzieła dla historii prawa polskiego jak: Wacława Aleksandra Maciejowskiego *Historia prawodawstwo słowiańskich* (t. 1-6, Warszawa 1856-1858), Tadeusza Czackiego *O litewskich i polskich prawach* (t. 1-2, wyd. 2, Kraków 1861), Wincentego Bandtkie *Prawo prywatne polskie* (Warszawa 1851), Romualda Hubego *Prawo polskie w wieku trzynastym* (Warszawa 1874).

Pozycje dotyczące prawa kościelnego (kanonicznego) można podzielić je dwie części: 1) zbiory praw ogólnokościelnych i ich opracowania, 2) pozycje dotyczące prawa partykularnego Kościoła w Polsce.

Z opracowań prawa ogólnokościelnego zauważa się sporo opracowań podręcznikowych, m.in. także te, których używano w seminarium wrocławskim.⁵⁷ Z większych opracowań posiadanych przez Chodyńskich warto wymienić D. Craissona *Manuale totius juris canonici*, (t. 1-4, Pictavii 1880), A. Reiffenstuela *Jus canonicum universum* (t. 1-5, Ingolstadii 1738). Natomiast z wydawnictw normatywnych *Decreta authentica Congregationis Sacrorum Rituum* (t. 1-6, Roma 1900), *Institutiones ecclesiasticae Benedicti XIV* (t. 1-4, Tornaci 1855).

Partykularne polskie prawo kościelne reprezentowane jest w omawianym księgozbiore księży Chodyńskich przez publikacje źródeł tego prawa i opracowania historyczne. Na uwagę zasługuje zbiór drukowanych i rękopiśmiennych statutów polskich synodów prowincjonalnych i diecezjalnych (ok. 50 poz.), które miały służyć im jako warsztat pracy do podjętych przez nich badań nad polskim ustawodawstwem diecezjalnym.⁵⁸ Posiadali też w swoim zbiorze statuty polskich kapituł, a także reguły, konstytucje i akta zakonów działających w Polsce. Z publikacji źródeł polskiego prawa kościelnego w księgozbiore znajdowały się przede wszystkim wydawnictwa firmowane przez Bolesława Ulanowskiego (1860-1919), a także Antoniego Zygmunta Helcla (1808-1870), Romualda Hubego (1803-1890), Udalryka Heyzmana (1835-1918), Tadeusza Gromnickiego (1851-1939), Władysława Abrahama (1860-1941).

2. Zbiór wydawnictw pomocniczych

Do zbioru tego zaliczymy dzieła, które aczkolwiek nie dotyczą bezpośrednio historii lub prawa, mogły być wykorzystywane przy pisaniu prac historycznych. Do takich zaliczymy informatory oraz te dzieła, które związane są z historią. Sam ks. Stanisław Chodyński do historii włączał także opracowania w aspekcie historycznym z prawa, liturgiki, geografii, ekonomii, sztuki i archeologii, literatury.⁵⁹

Z encyklopedii i słowników księży Chodyńscy posiadali w swoim zbiorze chyba niewiele pozycji. Z ważniejszych udało się zidentyfikować *Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie* pod red. Benedikta Weltego i Heinricha

J. Wetzera (Bd. 1-12, Freiburg i.Br. 1848-1869), wydane do 1919 r. tomy *Encyklopedii kościelnej* (Nowodworskiego, t. 1-33, Warszawa – Płock – Włocławek 1873-1933).

Z b i b l i o g r a f i i w księgozbiornie zidentyfikowano przydatne dla prac naukowych księży Chodyńskich: Adama Jochera *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce* (t. 1-3, Wilno 1840-1857), Teodora Wierzbowskiego *Bibliografia polonica XV ac XVI ss.* (t. 1-2, Warszawa 1899-1891) *Bibliografia polonica XV ac XVI ss.* (t. 1-2, Varsoviae 1899-1891), Karola Estreichera *Bibliografię polską* (tylko część chronologiczną – tomy 1-10, Kraków 1870-1885), E. Minkowskiego *Spis bibliograficzny pamiętników mających związek z historia lub literaturą polską* (Kraków 1882) oraz inne.

Historykowi przydatna jest także znajomość g e o g r a f i i. W księgozbiornie księży Chodyńskich znajdujemy sporo pozycji z tej dziedziny wiedzy. Z opracowań geografii w aspekcie historycznym (geografia historyczna traktowana jest jako jedna z nauk pomocniczych historii) znajdujemy: *Lexicon geographicum dioeceseon residentialium et abbatiarum nullius* (Fryburg Br. 1871), Eduarda Braconniera *Geografia na tle historycznym osnowana* (t. 1-4, Warszawa 1857), Joachima Lelewela *Badania starożytności we względzie geografii* (Wilno – Warszawa 1818), Oskara Peschela *Historia wielkich odkryć geograficznych w XV-XVI w.* (Lwów 1879), Władysława Ludwika Anczyca *Księga najpamiętniejszych odkryć geograficznych* (Warszawa 1865), Wincen-tego Pola *Historyczny obszar Polski* (Kraków 1869), Adama Szelągowskiego *Najstarsze drogi z Polski na Wschód* (Kraków 1909).

Z e t n o g r a f i i, która też była traktowana jako jedna z nauk pomocniczych historii, w księgozbiornie księży Chodyńskich znajdowały się dzieła: Zygmunta Glogera monumentalna *Encyklopedia staropolska ilustrowana* (t. 1-4, Warszawa 1900-1903), *Księga rzeczy polskich* (Kraków 1896), *Zwyczaje i pieśni doroczne z ust ludu i źródeł etnograficznych* (wyd. 4, Warszawa 1899), Władysława Łozińskiego *Życie polskie w dawnych wiekach* (wyd. 2, Lwów 1908), Wacława Aleksandra Maciejowskiego *Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów* (t. 1-4, Petersburg 1842), Łukasza Gołębiowskiego *Lud polski, jego zwyczaje i zabobony* (Warszawa 1830).

Z f i l o l o g i i o charakterze historycznym księży Chodyńscy posiadali dużo prac i przyczynków Hieronima Łopacińskiego (1860-1906), z którym ks. Stanisław prowadził korespondencję w sprawach naukowych, Wojciecha Kętrzyńskiego *Nazwy polskie Prus i Pomorza* (Lwów 1879), *Materiały i prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie* (t. 4, Kraków 1909).

Z większych opracowań dotyczących historii literatury w księgozbiornie księży Chodyńskich znajdowały się: Hieronima Juszyńskiego *Dykcjonarz poetów polskich* (t. 1-2, Kraków 1820), Michała Wiszniewskiego *Historia literatury polskiej* (t. 1-10, Kraków 1840-1857) – pierwsza polska źródłowa i krytyczna praca tego typu, Wacława Aleksandra Maciejowskiego *Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830* (t. 1-3, Warszawa 1851-1852), Kazimierza Władysława Wójcickiego *Historia literatury polskiej* (wyd. 2, t. 1-4, Warszawa 1859-1861) oraz *Archiwum domowe do dziejów literatury krajowej* (Warszawa 1856), Leona Rogalskiego *Historia literatury polskiej* (t. 1-2, Warszawa 1871), Karola Mecherzyńskiego *Historia wymowy w Polsce* (t. 1-3, Kraków 1856-1860).

Posiadali też księża Chodyńscy spory zbiór pism kaznodziejów polskich, szczególnie XVIII-wiecznych, np. Stanisława Bielickiego (1657-1718), Adama Cedrowicza, Szymona Drykowskiego, Karola Fabianiego (1716 – po 1791) – jego dzieła drukowane w Kaliszu, Andrzeja Filipeckiego (1729-1792), Marcelego Jurkiewicza, Maksymiliana Karpowicza (zm. 1790), Zygmunta Linowskiego (1739-1808), Walentego Marchwickiego, Józefa Wojciecha Męczińskiego (1748-1814), Fortunata Opełczyńskiego, Gracjana Józefa Piotrowskiego (1724-1785), Józefa Płochockiego (1719-1792), Jędrzeja Wagnera (1707-1765), Wawrzyńca Walkiewicza (2. poł. XVIII w.), Józefa Więckiewicza, Grzegorza Zacharasiewicza (1740-1814), Bernarda Żołądkiewicza. Zbiór ten mógłby zostać wykorzystany przy opracowaniu postulowanego przez ks. Stanisława słownika kaznodziejów polskich.⁶⁰ Zastanawiające jednak, że w zidentyfikowanym księgozbiorze księży Chodyńskich nie odnaleziono drukowanych kazań głoszonych w katedrze wrocławskiej.⁶¹

3. Zbiór książek użytkowych

Do zbioru tego zaliczone zostały przez piszącego pozycje, które nie służyły do celów ściśle naukowych, ale były dziełami niejako codziennego użytku, a więc służyły jako pomoce do nauczania, do lektury duchowej i beletrystycznej, do sprawowania liturgii, do rozmyślań i modlitwy, jako pomoce w życiu codziennym (praktyka prawnicza, medycyna, gospodarstwo). Księża Chodyńscy mieli w swoim księgozbiorze i używali przede wszystkim aktualnych wówczas książek z pedagogiki, katechetyki, teologii pasterskiej, ascetyki, teologii moralnej, hagiografii. W zbiorze tym szczególnie miejsce zajmowały książki z dziedziny ascetyki i pedagogiki. Książek ascetycznych używali księża Chodyńscy w pracy formacyjnej nad alumnami seminarium wrocławskiego.

4. Zbiór książek zabytkowych i rzadkich

Znaczny procent książek w księgozbiorze księży Chodyńskich ma wartość zabytkową. Na ok. 3500 zidentyfikowanych pozycji z tego księgozbioru ok. 1498 poz. to stare druki. W podziale na poszczególne wieki przedstawia się to następująco: z XV w. – 22 poz., z XVI w. 285 poz., z XVII w. – 298 poz., z XVIII w. – 893 poz. Z nich po II wojnie światowej nie odnalazło się 449 poz. (ok. 30% zbioru starych druków). W XVIII w. znaczą część zasobu stanowią polonika.

W księgozbiorze Chodyńskich znalazły się druki szczególnie cenne, np. jedna z pierwszych książek wytłoczona w Polsce (w Krakowie) przez Kaspra Straubego w 1475 r. – Franciscus de Platea *Opus restitutionum, usurarum et excommunicationum*.⁶² Jako cimelia (polonika XVI w.) zapisał K. Piekarski 37 woluminów z księgozbioru księży Chodyńskich.⁶³

W gromadzeniu książek zabytkowych księża Chodyńscy zwracali uwagę przede wszystkim na księgi liturgiczne oraz wydania Pisma Świętego.

Z wydań Pisma Świętego należy zauważyć weneckie z 1483 r. (*Biblia sacra*), ręcznie iluminowane; dwa XV-wieczne wydania Biblii z wyjaśnieniami Mikołaja z Lyry (Nürnberg 1487 – z ozdobnymi inicjałami wykonanymi ręcznie; 1497) a także kilka wydań XVI-wiecznych, w tym wydanie Nowego Testamentu w języku greckim i łacińskim, opracowane przez Erazma z Rotterdamu (wyd. 3, Bazylea 1550). Z tłumaczeń na język polski w księgozbiorze księży Chodyńskich znajdowało się tłu-

maczenie psalmów Walentego Wróbla (*Żoltarz Dawidów*, Kraków 1567). Nie można przeoczyć także XVI-wiecznych wydań od dawna używanych komentarzy do poszczególnych ksiąg biblijnych (ok. 50 pozycji).

Z ksiąg liturgicznych najbardziej interesowali się wrocławskimi,⁶⁴ i wiele zachodów podejmowali, aby je zdobyć.⁶⁵ Wśród nich poczesne miejsce zajmuje *Breviarium Wladislaiensis ecclesiae* (studio et cura Luce Gorcani, 1543), które to wydanie ks. S. Chodyński określa jako „opus rarissimum”;⁶⁶ zapewne dlatego pisał o nim kilkakrotnie.⁶⁷ Poza tym znajdujemy księgi liturgiczne dla innych diecezji polskich: *Agenda ecclesiae cathedralis Plocensis* (ed. Laurentius Zambruski, Kraków, M. i S. Szarffenberg, 1554),⁶⁸ *Agenda, seu ritus caeremoniarum ecclesiasticarum ad uniformem ecclesiarum per universas provincias Regni Poloniae usum* (p. 1-2, Kraków, Druk. Łazarzowa, 1591), *Agenda, siue obsequiale secundum rubricam ecclesiae metropolitanae Gnesnensis* (ed. Nicolalus Dzierzgowski, Kraków, H. Szarffenberg, 1549), *Missale Gnesnense metropolitanae ecclesiae* (Kraków 1523), *Missale secundum consuetudinem almae ecclesiae Cracoviensis* (Venetiis 1532), *Antiphonarium iuxta ritum Breviarii Romani* (Kraków, A. Piotrkowczyk, 1600).⁶⁹ Poza tym należy zauważyć Andrzeja Krzyckiego *De ratione et sacrificio Missae* (Kraków, M. Szarffenberg, 1529), Hieronima Powodowskiego *Agenda, seu ritus sacramentorum ecclesiasticorum* (Kraków, Druk. Łazarzowa, 1591).⁷⁰

Księża Chodyńscy ze szczególnym pietyzmem zachowywali w swoim księgozbiore, a potem przekazywali do biblioteki seminaryjnej, także pozycje nowsze, ale rzadko spotykane, zaznaczając zazwyczaj ten fakt adnotacją, że jest to „opus rarum”, „opus rarissimum”, lub „rzadkość bibliograficzna”.

Z pozycji bardzo rzadkich warto wymienić Agnieszki z Wilczewskich Buflę, ochmistrzyni pensji dla dziewcząt we Wrocławku, *Ostatnie rady i przestrogi dla moich uczennic* (Wrocławek 1852). Książka ta skrytykowana przez ks. Józefa Orzechowskiego (1819-1887), misjonarza, profesora seminarium wrocławskiego, została przez autorkę wycofana z obiegu,⁷¹ dlatego ks. Chodyński ocenił posiadany przez siebie egzemplarz jako „opus rarissimum”.⁷² Jako „druk rzadki” została zakwalifikowana praca tejże autorki *Opieka i praca* (Wrocławek 1872).⁷³ Dziełko Onufrego Dąbrowskiego (1802-1867), pijara, nauczyciela religii i moralności w szkole powiatowej wrocławskiej, *Krótki wykład Mszy świętej według obrządku rzymsko-katolickiego* (Wrocławek 1850) zakwalifikował podobnie jako „rzadkość bibliograficzną”.⁷⁴

Z pozycji unikatowych należy wymienić *Obrazy Legendy o św. Jadwidze*⁷⁵ „ręcznie koloryzowane według oryginału przez pannę Marię Wasiutyńską dla ks. Zenona Chodyńskiego”.⁷⁶

* * *

Jeżeli chodzi o chronologię wydawniczą, to w księgozbiore księży Chodyńskich był znaczny procent starych druków. Zidentyfikowano ich ok. 1500 pozycji. Druków nowych (z XIX i XX w.) łącznie zidentyfikowano ok. 2000 poz.

W księgozbiore księży Chodyńskich, liczą się zasadniczo dwa języki; króluje w nim zdecydowanie język polski: jest w nim 55% książek; na

drugim miejscu znajduje się język łaciński – 36,7% księgozbioru. Inne języki reprezentowane są przez niewielką liczbę dzieł: francuski – 3,1%, niemiecki – 2,5%, rosyjski – 0,8%, włoski – 0,3%. W języku greckim odnaleziono 6 pozycji, w języku hebrajskim – 3; pojedynczymi egzemplarzami reprezentowane są języki: czeski i słowacki. Ok. 1,2% księgozbioru to dzieła dwu- lub wielojęzyczne.

III. Korzystanie z księgozbioru

Wiadomo, że bracia Zenon i Stanisław Chodyńscy już w czasie studiów w Akademii Duchownej w Warszawie w latach 1859-1863 wyróżniali się zapalczywym czytaniem zgromadzonych przez siebie książek,⁷⁷ co im pozostało aż do śmierci; całymi godzinami, zazwyczaj w nocy, otoczeni księgami, zgłębiali ich treść.⁷⁸

Jednak niewiele woluminów z księgozbioru księży Chodyńskich nosi ślady lektury właścicieli. Wynika to chyba z tego, że nie mieli oni zwyczaju robienia notatek na książkach bez wyraźnej potrzeby czy raczej konieczności.⁷⁹ Niektóre jednak pozycje noszą wyraźne ślady lektury, o innych dowiadujemy się, że były wykorzystywane, z faktu ich cytowania w pracach pisanych i publikowanych przez księży Chodyńskich.

Na kilku pozycjach są odręczne zapiski ks. Stanisława Chodyńskiego o ich autorach lub o samych dziełach. Notatki o autorach,⁸⁰ tłumaczeniach czy wydaniach dzieł,⁸¹ ich recenzjach⁸² można było napisać bez czytania książki, na podstawie informacji spoza niej, ale bardziej szczegółowe informacje wymagały już na pewno przeczytania dzieła.⁸³

Wnioskowanie o wykorzystaniu księgozbioru przez Chodyńskich na podstawie cytowania ich w pracach przez nich pisanych nie daje pełnego wykazu wykorzystanych dzieł, ponieważ w pisarstwie hołdowali oni zasadzie: „O rzeczach już drukowanych rzadko [...] wspominały, uważając za właściwsze raczej nowe wydobywać z ukrycia, jak za drugimi powtarzać znane.”⁸⁴ Daje się jednak ustalić ok. 200 dzieł cytowanych przez księży Chodyńskich.⁸⁵

Najwięcej jednak informacji o wykorzystywanych książkach można uzyskać z odręcznych zapisek i poprawek ks. Stanisława na specjalnie w tym celu przygotowanym egzemplarzu interfoliowanym dzieła Melchiora Bulińskiego *Historia Kościoła polskiego* (t. 1-3, Kraków 1873-1874; sygnat.: BSWł I 17991), a także z nie opublikowanego dzieła ks. Stanisława Chodyńskiego *Katalog prałatów i kanoników kapituły wrocławskiej*;⁸⁶ pewne informacje można wyciągnąć z zapisek na dziełach: *Statuta synodalia dioeciesana sanctae ecclesiae Wratislaviensis* (Wrocław 1855; sygnat.: I 8.15)

i *Synopsis legatorum a latere, legatorum nuntiorum... in Polonia terrisque adiecentibus 1073-1794* (Romae 1880; sygnat.: 1 8.3).

Ogólnie można stwierdzić, że księża Chodyńscy najczęściej wykorzystywali posiadane w swoim księgozbiornie wspomniane już wyżej wydawnictwa źródłowe. Należą do nich: *Volumina legum, Vetera monumenta Polonia et Lithuaniae* (A. Theiner), *Monumenta Poloniae historica, Kodeks dyplomatyczny Polski, Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego, Pommeralisches Urkundenbuch* (M. Perlbach), *Dokumenty kujawskie i mazowieckie* (wyd. B. Ulanowski), *Liber beneficiorum* (J. Łaski), *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta* (wyd. B. Ulanowski, Kraków 1891), *Akta kapituł z XVI wieku wybrane* (wyd. B. Ulanowski, Kraków 1908).

Bardzo często Chodyńscy wykorzystywali w swoich pracach bogaty zbiór statutów synodalnych prowincjonalnych i diecezjalnych, który pracownicy zgromadzili.

Często, co jest rzeczą zupełnie zrozumiałą, cytowane są różnego rodzaju informatory: encyklopedie – np. *Encyklopedia stapolska ilustrowana* (Z. Glogera), *Encyklopedia kościelna* (Nowodworskiego); wykazy, np. *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum...* (ed. E. Rykaczewski), *Statuta necnon liber promotionum...* (J. Muczkowski); herbarze – np. *Herbarz polski* (K. Niesieckiego), słowniki biograficzne – np. *Vitae Vladislaviensium episcoporum* (S. Damalewicz), *Matka świętych Polska* (F. Jaroszewicza), *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich* (L. Łętowski), *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej* (J. Korytkowski).

Z posiadanych opracowań historycznych księża Chodyńscy częściej korzystali z: W. Abrahama *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, J. Bukowskiego *Dzieje reformacji w Polsce*, A. Hildebrandta *Wiadomości niektóre o dawnym archidiakonacie pomorskim* (wyd. 3, Pelplin 1866), J. Fankidejskiego *Utracone kościoły i kaplice w dzisiejszej diecezji chełmińskiej* (Pelplin 1880), J. Fijałka *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, S. Kujota *Opactwo pelplińskie* (Pelplin 1875), A. Lorkiewicza *Bunt gdański w r. 1525* (Lwów 1881). Często cytowana jest też praca Mecherzyńskiego *Historia wymowy w Polsce*. Oczywiście, bardzo często powoływali się na swoje własne wydawnictwa źródłowe i opracowania.

Przypisy w pracach księży Chodyńskich wskazują, że dużo korzystali oni z czasopism naukowych, a także innych.⁸⁷

Często cytowane są także wydawnictwa, których nie odnaleziono w księgozbiornie po księżach Chodyńskich. Nie daje to jednak całkowitej

pewności, że ich nie mieli. Mogli też korzystać z pozycji, które znajdowały się we wrocławskiej bibliotece seminaryjnej.

Księża Zenon i Stanisław Chodyńscy nie tylko sami korzystali ze swego księgozbioru. Był on w znacznej mierze wykorzystywany także przez profesorów i alumnów seminarium wrocławskiego, a także przez osoby spoza seminarium (głównie kapłanów). Już 8 IX 1867 r. na 186 pozycji przekazanych do utworzonej wtedy podręcznej biblioteki alumnów, 61 pozycji (ok. 33%), wszystkie wydane w XIX w., było własnością księży Chodyńskich.⁸⁸ A na ok. 800 wypożyczeń książek w seminarium wrocławskim zanotowanych przez ks. Stanisława Chodyńskiego w latach 1867-1884 ok. 260 (ok. 33%) było wypożyczeniami od Chodyńskich.⁸⁹ Ze świeckich osób korzystających z książek księży Chodyńskich należy wymienić Izabelę Zbiegniewską (1831-1914), znaną wrocławską nauczycielkę i działaczkę społeczną.⁹⁰

IV. Losy księgozbioru

Szczęśliwą okolicznością dla księgozbioru księży Chodyńskich był fakt, że nie doświadczył on wielu przeprowadzek. Jest on niemal w całości związany z Wrocławkiem: tu powstał i tu pozostał.

Już za życia właścicieli księgozbioru przekazywali oni stopniowo niektóre książki do biblioteki seminaryjnej. Gdy w 1880 r. ks. Stanisław pisał katalog zawierający dzieła z bibliistyki, przy 209 pozycjach zaznaczył, że pochodzą one od księży Chodyńskich (było to ok. 19% wszystkich pozycji wpisanych w tym tomie katalogu).

W dalszych tomach katalogu, pisanych po 1898 r., spotyka się sporo pozycji z adnotacją, że pochodzą od księży Chodyńskich. Sugeruje to, że ks. Stanisław Chodyński przekazywał stopniowo do biblioteki seminaryjnej książki ze swego prywatnego księgozbioru, zostawiając sobie tylko te najpotrzebniejsze do codziennej pracy naukowej. Niektóre z nich noszą zapiskę: „Do biblioteki Seminarium Wrocławskiego” (28 poz.; np. BSWł I 1764, II 1075, 1130, XVIII.O.8313). Nasuwa się przypuszczenie, że ks. Chodyński przewidywał jeszcze innych spadkobierców swego księgozbioru, ale oprócz dwóch książek zapisanych dla biblioteki kapitulnej we Wrocławku (BSWł XVII.Q.1897, III 2954) nie udało się znaleźć śladów wskazujących na taki zamiar. W rzeczywistości w zbiorze kapitulnym znalazło się kilka inkunabułów z księgozbioru księży Chodyńskich (8 pozycji, w 5 woluminach).⁹¹

W 1904 r. ks. Stanisław pisał: „do biblioteki Sem[inarium] wszedł też liczny księgozbiór ks. Chodyńskich, pomnażany ciągle nowo nabywaniami

działami”;⁹² później jednak tego żałował.⁹³ Ale nie był to zapewne cały księgozbiór księży Chodyńskich. Po 1903 r. dalej wpływały do biblioteki seminaryjnej pozycje z tego księgozbioru, np. po 1908 r. ks. Stanisław Chodyński przekazał do niej ponad 40 dawniej wydanych pozycji odnoszących się do nauczania i wychowania dzieci.⁹⁴

Reszta księgozbioru księży Chodyńskich została zapewne przekazana do biblioteki seminaryjnej po śmierci ks. Stanisława (1919) r.

Ponieważ wtedy nie notowano już w *Katalogu* proveniencji, nie można w nim rozpoznać tych ostatnio przekazanych książek. Zresztą po śmierci ks. Stanisława w bibliotece seminaryjnej nie zawsze chyba kontrolowano wypożyczenia, skoro już przy przeglądaniu skatalogowanej części w 1920 r. nie odnaleziono niektórych pozycji pochodzących z darowizny księży Chodyńskich, i to szczególnie cennych, np. J. Muczковского *Statuta necnon liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum Jagiellonica 1402-1849* (Kraków 1849), W. Surowieckiego *O upadku miast w Polsce* (Warszawa 1810), L.A. Chassanta *Dictionnaire des abréviations latines et françaises* (Paris 1884),⁹⁵ kilka pozycji z prawa kanonicznego.

Po 1920 r. co najmniej 15 poz. pozycji z biblioteki seminaryjnej pochodzących z daru Chodyńskich zostało przekazanych do muzeum seminaryjnego (diecezjalnego),⁹⁶ czasem tylko ze względu na ich zabytkowe oprawy, i do jego księgozbioru podręcznego; co najmniej 30 pozycji, szczególnie z filologii klasycznej i literatury starożytnej i historii literatury, zostało przekazanych do biblioteki Liceum im. Piusa X.⁹⁷

W czasie wojny zaginęła znaczna część z księgozbioru księży Chodyńskich. Ze zidentyfikowanych ok. 3500 pozycji odnaleziono jedynie 1457, czyli straty wynoszą ok. 60% (jeżeli liczyć według woluminów, straty okażą się nieco mniejsze – ok. 54%); w tym w starych drukach ok. 30%, a w nowych drukach ok. 75% (w całości księgozbioru proporcje układały się zapewne podobnie).

Szczególnie duże straty poniósł księgozbiór w dziale nauk świeckich (ok. 65%); dla porównania – w dziale nauk teologicznych straty wynoszą ok. 47%. Straty są wielkie nie tylko w wymiarach ilościowych, ale także jakościowych. Nie odnalazły się bowiem najcenniejsze pozycje z księgozbioru Chodyńskich, inne zostały zdekompletowane.

* * *

Sami księża Chodyńscy nie byli w pełni zadowoleni ze swojego księgozbioru. Ks. Stanisław zalił się w liście do ks. A. Redkego w Petersburgu, że jego prace są „niedołężne” m.in. dla „braku książek, których na prowincji mieć nie można”.⁹⁸ W rzeczywistości był to jednak znaczący księgozbiór, wystarczający dla prowadzenia zajęć dydaktycznych i jako warsztat do podejmowanych prac naukowych. Tym bardziej, że księża Chodyńscy zajmowali się przede wszystkim upowszechnianiem tego, co znajdowało się w tutejszym

archiwum kapitulnym. Na opracowania krytyczne, wymagające wielkiego aparatu naukowego nie mieli czasu. Przypisy w publikowanych pracach wskazują jednak, że w jakimś stopniu odwoływali się do opracowań innych autorów. Widać też z nich, że bogaty księgozbiór nie leżał u nich bezużytecznie. Przysłużył się dobrze im samym i innym. Dziś, poza pojedynczymi pozycjami, które są nadal bardzo często wykorzystywane (np. *Liber beneficiorum Łaskiego*), jest już tylko zbiorem o wartości historycznej.

PRZYPISY

¹ Zob. K. Rulka, *Księgozbiór biskupa Henryka Kossowskiego*, „Zeszyty Naukowe” (Włocławek) nr 1(1998) s. 41-62.

² Najważniejsze biografie w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Wrocław 1937, s. 377-378; *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 1, Warszawa 1981, s. 308-316 (M. Banaszak); *Zastużeni dla Włocławka*, Włocławek 1991, s. 44-48 (W. Kujawski) oraz W. Kujawski, *Księża Zenon i Stanisław Chodyńscy*, „Kron. Diec. Włocł.” 70(1987) s. 227-240.

³ Zob. K. Rulka, *Personalne księgozbiory historyczne w Bibliotece Seminarium duchownego we Włocławku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 65(1996) s. 282-285; tenże, *Księgozbiory profesorów wrocławskiego seminarium duchownego w bibliotece seminaryjnej*, w: *W służbie kościołowi i nauce*, Włocławek 1994, s. 189; tenże, *Dary książkowe dla Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku*, „Kron. Diec. Włocł.” 76(1993) s. 272.

⁴ Praca magisterska E. Pogorzelskiej *Księgozbiór braci Chodyńskich w zbiorze Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku*, pisana na Wydz. Historycznym Uniw. M. Kopernika w Toruniu (1997; wyd. komputer. w BSWłocł.), nie może być uważana za pełne opracowanie ze względu na liczne błędy, które się do niej zakradły.

⁵ Wykaz sygnatur tych pozycji zob. archiwum Bibl. Sem. Włocł., *Wykazy sygnatur księgozbiorów historycznych w Bibliot. Sem. Włocł.*

⁶ Są to następujące tytuły: „Wisła” (1888-1905), „Dziennik Wielkopolski” (1830/31), „Dziennik Urzędowy Województwa Kaliskiego” (1819, 1823, 1824), „Nowy Pamiętnik Warszawski” (1801-1805), „Pamiętnik Warszawski” (1820-1823), „Rozprawy Akademii Umiejętności” (1905), „Biblioteka Warszawska” (1861), „Schematyzmy Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” (1818-1919). W księgozbiorze księży Chodyńskich znajdowały się też na pewno czasopisma: „Ateneum Kapłańskie”, „Homilietyka”, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”, „Przewodnik Społeczny” (Włocławek), „Przegląd Katolicki”, ale w księgozbiorze seminaryjnym nie natrafiono na roczniki ze znakami własnościowymi księży Chodyńskich.

⁷ Podawane w dotychczasowych opracowaniach informacje, na podstawie pobieżnych obliczeń, o liczbie zachowanych książek z księgozbioru księży Chodyńskich w zbiorze seminaryjnym okazały się nieścisłe.

⁸ Zatytułowany on jest *Catalogus librorum Bibliothecae Seminarii Wlad[islaviensis]* (rkps w archiwum Bibl. Sem. Włocł.; dalej cyt.: *Catalogus*), a powstał na przełomie XIX i XX wieku. Jest w nim sporo błędów: podawanie wydawców w miejscu przeznaczonym dla autorów, nie zawsze pełne i dokładne tytuły dzieł, brak proveniencji lub błędne proveniencje, brak lub błędne miejsca i lata wydania. Błędy te nie dyskwalifikują jednak całkowicie tego katalogu jako źródła do poznania zasobu księgozbioru księży Chodyńskich.

⁹ Przez określenie „pozycja” rozumie się każde dzieło, niezależnie od tego, czy jest ono kompletne, czy tylko we fragmencie; liczone są także jako osobne pozycje różne wydania tego samego dzieła, a także egzemplarze dubletowe. Wyjaśnienie to jest ważne przy omawianiu księgozbioru księży Chodyńskich, ponieważ sporo dzieł występuje w nich w kilku egzemplarzach.

¹⁰ Niniejsza publikacja jest skróconą wersją mojego opracowania o księgozbiorze księży Chodyńskich; pełna wersja, jako wydruk komputerowy, znajduje się w Bibl. Sem. Włocł.

¹¹ Bibl. Sem. Włocł., Zbiór Adama Chodyńskiego, listy od rodziny i przyjaciół od 1865 r., list S. i Z. Chodyńskich z dn. 4 IX 1866 r.

¹² Świadczy o tym chociażby fakt, że książki noszące znaki proveniencyjne dominikanów sieradzkich notowane są w *Katalogu książek Biblioteki Seminarium Włocławskiego*, vol. 1: *Pismo Święte*, pisanym w 1880 r. (rkps w archiwum Bibl. Sem. Włocł.), zaznaczone są jako pochodzące z darowizny księży Chodyńskich (zob. np. nry: A 254, 270, a 44, a 299, 325, 387, 397, 407, 468; zasadnicza część księgozbioru dominikanów sieradzkich dotarła do biblioteki seminaryjnej we Włocławku dopiero w 1883 r. – zob. archiwum Bibl. Sem. Włocł.,teczka *Notatki i spisy książek przekazanych do BSWł*, pismo z 29 I 1883 r.).

¹³ Bibl. Sem. Włocł., Zbiór Adama Chodyńskiego, listy od rodziny i przyjaciół od 1865 r., list S. i Z. Chodyńskich z dn. 25 IV oraz 9 VII 1866 r.

¹⁴ Zob. archiwum Bibl. Sem. Włocł.,teczka: *Chodyńscy*, notatka z 1869 r. pt. *Wychodzące dzieła*.

¹⁵ Zob. Bibl. Sem. Włocł., Koresponencja do księży Chodyńskich, pismo Gebethnera i Wolffa z dn. 27 IV 1887 r.

¹⁶ Bibl. Sem. Włocł., Zbiór Adama Chodyńskiego, [listy od 1867 r.], listy S. i Z. Chodyńskich z dn. 20 I, 23 II, 7 V, 26 VIII 1867 r.

¹⁷ Jako publikacji zagranicznych nie można ich było nabyć legalnie w Królestwie Polskim; trzeba było korzystać z przemytu.

¹⁸ Zob. Bibl. Sem. Włocł., Korespondencja księży Chodyńskich, ks. J. Sobczyński do ks. S. Chodyńskiego, 28 XII 1906 r.

¹⁹ Tamże, ks. W. Mikołajewski do ks. S. Chodyńskiego, 16 VI 1903 r.: dotyczy zakupu brakujących tomów „Svoda Zakonov” („Dziennika Praw”).

²⁰ Tamże, list ks. W. Załuskowskiego, 26 XII 1883 r. (dotyczy dzieła N. Nillesa *Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae* oraz innych opracowań tego autora).

²¹ Tamże, B. Ulanowski do ks. Z. Chodyńskiego, 25 I 1886 r.

²² Wzmianki o tym spotyka się często w korespondencji otrzymywanej przez księży Chodyńskich. Chyba wszystkie wydawane przez siebie pozycje przysyłał im: B. Ulanowski i H. Łopaciński. Wiele redakcji czasopism przysyłało księżom Chodyńskim wychodzące numery, starając się nakłonić ich do współpracy.

²³ Zapis na pozycji – J.B. Deneuborg, *Etude canonique sur les vicaires paroissiaux*, Paris 1871 (sygnat.: BSWł II 1448).

²⁴ Por. zapis na poz. BSWł I 3089.

²⁵ *Bibliografia polonica XV ac XVI ss.*, t. 1-2, Varsoviae 1899-1891 (sygnat.: BSWł II 7327)

²⁶ M. Godlewski, W. Kriksine, *Journal et correspondance de Stanislas Siestrzeńcewicz-Bohusz*, p. 1, S-Peterburg 1913 (sygnat.: BSWł III 416).

²⁷ *Beiträge zur Geschichte des Klosters und der Stadt Wongrowitz*, Lipsk 1880 (sygnat.: BSWł II 8138). Sama dedykacja przybrała formę dość dziwną: „Panu X. Chodyński – autor”.

²⁸ *Rozwój historii sztuki wśród innych narodów w Polsce*, Włocławek 1912 (sygnat.: BSWł II 6203).

²⁹ *Odrodzenie filozofii scholastycznej*, Warszawa 1901 (sygnat.: II 5215).

³⁰ F. Guicciardini, *Histoire d'Italie de l'année 1492 a l'année 1532*, Paris 1838 (sygnat.: BSWł III 136).

³¹ *Agenda Plocensis*, ed. Laurentius Zambrzuski, Kraków, M. I S. Szarffenberger 1555 (sygnat.: BSWł XVI.F.4001)

³² J. Görres, *Die christliche Mystik*, Bd. 1-4, Regensburg 1836 (sygnat.: BSWł II 1098); H.J. Wetzer, B. Welte, *Kirchen-Lexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie*, Bd. 1-12, Freiburg i.Br. 1854 (sygnat.: BSWł II 10802).

³³ M.T. Cicero, *Opera*, vol. 4, Halle 1756 (sygnat.: BSWł XVIII.O.9435).

³⁴ Pewnie z racji pożegnania „na pamiątkę przyjaźni” Chrupczałowski przekazał 4 V 1882 r. ks. Chodyńskiemu okazałe dzieło de Réala *La science du gouvernement*, t. 1-8, Paris 1761-1765 (sygnat.: BSWI XVIII.F.11028, dedykacja w t. 1).

³⁵ Zapewne jednak zamyślali o uporządkowaniu swego księgozbioru, skoro nabyli jeden z pierwszych polskich podręczników bibliotekarskich – W. Górskiego *Krótki rys zasad bibliotekoznawstwa* (Warszawa 1862).

³⁶ Bibl. Sem. Włocł., Zbiór Adama Chodyńskiego, [listy z lat 1867-1903], list S. i Z. Chodyńskich z dn. 26 i 29 VIII 1867 r.; korespondencja księży Chodyńskich, A. Chodyński do ks. Chodyńskich, 29 VI 1875 r.

³⁷ Np. ks. Michał Lorentowicz.

³⁸ Zob. *Książki wypożyczone z Biblioteki Seminarium Włocławskiego*, k 1v, 21v-23v (rkps w archiwum BSWI).

³⁹ Tamże, k. 27v.

⁴⁰ Znaki takie można także spotkać na książkach i innych materiałach, które nie mogły być własnością księży Chodyńskich. Zostały na nich postawione zapewne przez pomyłkę.

⁴¹ Zob. P. Bokota, *Tłoki pieczętność w zbiorach Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*, „Rocznik Muzealny” (Włocławek) 6(1996) s. 69, 76-77.

⁴² Jeden z nich to „BIBLOTEKA” zamiast „BIBLIOTEKA”. Drugiego można się tylko domyślać: pole, gdzie prawdopodobnie była podana miejscowość, jest nieumiejętnie wyskrobane; sugeruje to, że wytwórca zamiast „Włocławek” wstawił inną miejscowość.

⁴³ Wykaz ten nie potwierdza szczególnego zainteresowania ks. Zenona katechetyką, a ks. Stanisława – dogmatyką. Wykładali oni w seminarium duchownym te przedmioty, ale widocznie tylko z konieczności.

⁴⁴ Bierzemy pod uwagę łącznie pozycje z księgozbioru księży Chodyńskich: te które zachowały się w księgozbiore seminarium do dziś i te, które udało się ustalić na podstawie katalogów biblioteki seminarium z początku XX w. Nie są to jednak wszystkie pozycje z omawianego księgozbioru. W rzeczywistości dane liczbowe powinny być większe.

⁴⁵ T.B. Welter, *Historia powszechna*, t. 1-3, Poznań 1863; tenże, *Dzieje powszechne skrócone*, Kraków 1863.

⁴⁶ S. Chodyński, *Seminarium włocławskie*, Włocławek 1904, s. 145.

⁴⁷ Sam ks. Zenon twierdził, że „źródłowe dzieła stanowią wartość księgozbioru, zwłaszcza u ludzi, którzy poważniejszym studium czas poświęcają” (Bibl. Sem. Włocł., zbiór Adama Chodyńskiego, korespondencja z lat 1867-1903, list ks. Z. Chodyńskiego z dn. 12 V 1871 r.

⁴⁸ M.in. dzieła: Łukasza Górnickiego (1527-1603), Aleksandra Gwagina (1534-1614), Reinholda Hejdensteina (1553-1620), Pawła Piaseckiego (1579-1649), Wespazjana Kochowskiego (1633-1700), Jana Albertrandiego (1731-1808), Adama Naruszewicza (1733-1796), Hugona Kołłątaja (1750-1812), Juliana Ursyna Niemcewicza (1758-1841), Kajetana Kwiatkowskiego (1769-1852), Łukasza Gołębiowskiego (1773-1849), Tomasza Święcickiego (1774-1837), Joachima Lelewela (1786-1861), Adriana Krzyżanowskiego (1788-1852), Fryderyka Skarbka (1792-1866), Michała Balińskiego (1794-1864), Tymoteusza Lipińskiego (1797-1856), Teodora Morawskiego (1797-1879), Jędrzeja Moraczewskiego (1802-1855), Augusta Mosbacha (1817-1884), Henryka Schmitta (1817-1883), Karola Szajnochy (1818-1868), Antoniego Małeckiego (1821-1913), Gustawa Manteuffla (1832-1916), Ignacego Polkowskiego (1833-1888), Wojciecha Kętrzyńskiego (1838-1918), Tadeusza Wojciechowskiego (1838-1919), Władysława Seredyńskiego (1841-1893), Władysława Smoleńskiego (1851-1926), Teodora Wierzbowskiego (1853-1923), Stanisława Smolki (1854-1924), Bolesława Ulanowskiego (1860-1919). Znajdujemy także prace popularyzatorów historii Leona Rogalskiego (1806-1878), Lucjana Tatomira (1830-1901).

⁴⁹ Zob. Chodyński, *Seminarium włocławskie*, dz. cyt., s. 144-145

⁵⁰ N.J. Alber, *Epitome institutionum historiae ecclesiasticae*, Agriae 1826 (używany jako podręcznik w l. 1826-1860, uczyli się z niego także Chodyńscy)

⁵¹ N.L. Cherier, *Institutiones historiae ecclesiasticae*, vol. 1-4, Pestini 1840-1841 (używany jako podręcznik w latach 1860-1866).

⁵² A. Wappler, *Historia Kościoła katolickiego*, Warszawa (wyd. z lat 1872-1881; podręcznik szkolny, używany na kursach filozoficznych od 1898 r.).

⁵³ M. Buliński, *Historia kościoła powszechnego*, t. 1-6, Warszawa 1860-1866.

⁵⁴ Ch.G. Friese, *Kirchengeschichte des Königreiches Polen*, Breslau 1786, które sam ks. S. Chodyński określa jako dzieło bardzo rzadko spotykane (*opus rarissimum* – zob. *Catalogus*, II, nr 2992).

⁵⁵ Z tych ostatnich warto wspomnieć o: Jana Długosza *Vitae episcoporum poloniae* (wyd. A. Przezdźckiego, Kraków 1887), Stanisława Bużeńskiego *Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich* (t. 1-5, Wilno 1869), Juliana Bartoszewicza *Arcybiskupi gnieźnieńscy i prymasi Królestwa polskiego* (Warszawa 1864), Ludwika Łętowskiego *Katalog biskupów prałatów i kanoników krakowskich* (t. 1-4, Kraków 1852-1853), Jana Korytkowskiego *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej* (t. 1-4, Gniezno 1883).

⁵⁶ Por. A. Vetulani, *Dzieje historii prawa w Polsce*, Kraków 1948.

⁵⁷ J. Devoti, *Institutiones canonicarum*, lib. 1-4, Gandae 1852 (używany w latach 1840-1881); S. Aichner, *Compendium juris ecclesiastici*, ed. 4, Brixinae 1874; ed. 8 – 1895 (używany od 1881 r.) – por. Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt., s. 142-143.

⁵⁸ Zob. Vetulani, *Dzieje historii prawa w Polsce*, dz. cyt., s. 46.

⁵⁹ Bibl. Sem. Włocł.,teczka: *Chodyńscy*, szkic do zbioru materiałów historycznych do dziejów Kościoła w Polsce, z 17 VII 1886 r.

⁶⁰ Zob. S. Chodyński, *O potrzebie opracowania słownika kaznodziejów polskich*, „Homiletyka” 1(1898) s. 66-69.

⁶¹ Są to: Feliksa Synakiewicza *Kazania na niedziele całego roku w katedrze wrocławskiej... w roku 1779 miane* (t. 1-3, Warszawa 1785-1790), tegoż *Kazania na święta uroczyste w katedrze wrocławskiej... roku 1779 miane* (Warszawa [1779], wyd. 2 – 1793); Wawrzyńca Kackiego *Kazania podwojne na niedziele całego roku w katedrze kujawskiej dawniej miane* (t. 1-2, Gdańsk 1806); Hieronima Preyssa *Kazania na niedziele już w katedrze kujawskiej już w przeszłownej Kolegiacie Pułtuskiej mówione* (t. 1-2, Warszawa 1809). Andrzeja Jana kantego Sokółowskiego *Kazania świętne... w kościele katedralnym wrocławskim i kędyndziej miane* (Warszawa 1728) – zob. S. Chodyński, *Z dziejów kaznodziejstwa naszego*, „Kron. Diec. Kuj.-Kal.” 5(1911) s. 306-307).

⁶² Księża Chodyńscy posiadali w swoim księgozbiore pracę na temat druku autorstwa Ignacego Polkowskiego: *Nieznanym druk krakowski z XV wieku, dzieło Franciszka de Platea „Libri restitutionum, usurarum et excommunicationum”*, Kraków 1880.

⁶³ K. Piekarski, *Polonika XVI w. w Seminarium Duchownym we Wrocławku* (mszps w Bibl. Sem. Włocł., sygnat.: III 674), pozycje: 14, 30, 81, 127, 129, 136, 153, 170, 180, 208-209, 217-218, 254, 258, 269-271, 503, 523, 535, 590, 603, 609-611, 622, 699, 708, 783, 1002, 1003-1004, 1005, 1029, 1030, 1035, 1039, 1054, 1059, 1087-1101, 1120, 1129, 1132.

⁶⁴ Zob. m.in. S. Chodyński, *Dawne księgi chórowe kościoła katedralnego wrocławskiego*, „Śpiew Kościelny” 2(1897) s. 249-252, 269-272, 3(1898) s. 17-22, 33-36, 49-51, 81-84.

⁶⁵ Na przykład ks. Stanisław w 1902 r. poszukiwał notowanego przez Estreichera (t. 32, s. 422) *Vaticum Wladislaviense* (Norimbergae 1502) – zob. Bibl. Sem. Włocł., korespondencja księży Chodyńskich, ks. W. Załuski do ks. S. Chodyńskiego, 16 VI 1902 r.

⁶⁶ Ks. S. Chodyński przejął je z katedry wrocławskiej; z jego polecenia zostało na nowo oprawione, z wykorzystaniem skóry z dawnej oprawy z 1570 r. (zob. poz. BSWI XVI.O.310).

⁶⁷ *Encyklopedia kościelna* (Nowodworskiego), t. 2, Warszawa 1873, s. 594-595, 597-599; *Organy śpiew i muzyka w kościele katedralnym wrocławskim*, Włocławek 1902, s. 47-50; *Z dziejów diecezji wrocławskiej. Liturgia*, „Kron. Diec. Kuj.-Kal.” 4(1910), s. 16, 81.

⁶⁸ Ks. Stanisław nie omieszczał zaznaczyć, że wydanie to otrzymał od „ks. kan. Krzyszke-ra, niegdyś profesora seminarium kieleckiego” (zob. zapis na poz. BSWI XVI.F.4001). Zanotowane ono zostało przez K. Piekarskiego jako cimelium. W księgozbiore Chodyńskich znajdował się też drugi egzemplarz tego wydania, który został zakupiony przez ks. Stanisława w Warszawie po ks. Władysławie Jakubowiczu, pijarze (zob. K. Piekarski, *Polonika XVI wieku w Seminarium Duchownym we Wrocławku*, Cim. 708, 1132)

⁶⁹ Wydanie to nie jest znane Estreicherowi (sprawdź w t. 12, s. 171). Niekompletny i bardzo zniszczony egzemplarz został uzupełniony (pismem ręcznym) i oprawiony „sumptu et labore” Tomasza Góreckiego, proboszcza w Kocierzewie, w 1869 r. (zob. zapiski w poz. BSWł XVI.F.4151).

⁷⁰ Tę pozycję ks. Stanisław otrzymał od ks. Wincentego Nowickiego (zm. 1884), proboszcza w Gidlach, 27 VIII 1870 r. (zob. K. Piekarski, *Polonika XVI wieku...*, dz. cyt., s. 61, poz. 1129)

⁷¹ Chodyński, *Seminarium wrocławskie*, dz. cyt., s. 87-88.

⁷² Zob. *Catalogus*, IV, nr 7900. I rzeczywiście *Bibliografia polska XIX stulecia* Karola Estreichera (wyd. 2, t. 2, Kraków 1961, s. 593) notuje tylko dwa jego egzemplarze: w Bibliotece Jagiellońskiej i Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego.

⁷³ Zob. *Catalogus*, IV, nr 7604.

⁷⁴ Zob. *Catalogus*, IV, nr 7942. Karol Estreicher w *Bibliografii polskiej XIX stulecia* (dz. cyt., t. 4, s. 11) notuje tylko jeden jego egzemplarz – w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego.

⁷⁵ *Legenda obrazowa i świętej Jadwidze* została wydana przez Kazimierza Stronczyńskiego (Kraków 1880).

⁷⁶ Zob. *Catalogus*, II, nr 2875a.

⁷⁷ [S. Chodyński:] *De vita et scriptis Zenonis Chodynsicii commentariolum*, w: *Statuta synodalia dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, coll. et ed. Zeno Chodyński, Varsaviae 1890, s. [12].

⁷⁸ Tamże, s. [14].

⁷⁹ Przykładem tego ostatniego jest publikacja Jana Długosza *Vitae episcoporum Poloniae* (opublikowane w jego *Opera omnia*, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1887, t. 1, s. 337-549), w której fragment dotyczący biskupów wrocławskich jest wprost upstrzony poprawkami, uzupełnieniami i adnotacjami naniesionych ręką ks. Stanisława Chodyńskiego. Można się domyślać, że przygotowywał on ten fragment do przedruku, biorąc jako podstawę przekaz rękopiśmienny, który zachował się w kopiariuszu ogólnym Drzewickiego (Archiwum Diecezji Wrocławskiej, sygnat.: 4, k. 10v-17).

⁸⁰ Zob. np. życiorys przyrodnika Krzysztofa Kluka, napisany na jego *Dykcjonarzu roślinnym* (t. 1-2, Warszawa 1805; sygnat.: BSWł I 836) na podstawie życiorysu W.L. Anczyca opublikowanego w „Tygodniku Ilustrowanym” (1869, nr 73).

⁸¹ Zob. np. zapis na dziele *Der wahre Katholik* (8 Aufl., Münster, b.r.w.; sygnat.: BSWł I 1178).

⁸² Zob. np. informacje o recenzjach na dziełach: *Kodeks dyplomatyczny wielkopolski* (Poznań 1877-1879; sygnat.: BSWł III 466; W.A. Maciejowski, *Polska aż do pierwszej połowy XVII wieku pod względem obyczajów i zwyczajów* (Petersburg 1842; sygnat.: I 3368, t. 1)

⁸³ Takie spotykamy np. na książkach: *Decretales Summorum Pontificum pro Regno Poloniae et constitutiones synodorum provincialium et dioecesanarum*, Posnaniae 1869 (sygnat.: BSWł III 188: informacja głównie o błędach i usterkach drukarskich); de la Veaux, *Nocy wiejskie* (Kraków 1808, sygnat.: I 123) – dziełku temu ks. Stanisław Chodyński po ukończeniu jego czytania 25 VIII 1882 r. zarzuca m.in., że „mieści wiele myśli nieprawdziwych lub zwyczajnych wyrażonych z rażąca przesadą. Są i zdania heretyckie...” i przykłady takich podaje z odniesieniem do poszczególnych stron.

⁸⁴ S. Chodyński, *Szkola katedralna wrocławska*, Włocławek 1900, s. 6 (wstęp).

⁸⁵ Dane zawarte w tym artykule i wykaz pozycji cytowanych w publikacjach księży Chodyńskich pozwoliłoby na przedstawienie ich warsztatu naukowego.

⁸⁶ Kserokopia rękopisu tego dzieła, sporządzona dzięki życzliwości ks. prof. Stanisława Librowskiego przechowywanego rękopis w swoim zbiorze, znajduje się także we wrocławskiej bibliotece seminaryjnej.

⁸⁷ A oto wykaz tytułów wykorzystywanych przez Chodyńskich czasopism: „Ateneum” (Warszawa), „Biblioteka Warszawska”, „Czasopismo Techniczne”, „Dziennik Praw”, „Gazeta Warszawska”, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, „Kwar-

talnik Historyczny”, „Kwartalnik Teologiczny”, „Muzeum”, „Muzyka kościelna”, „Niwa”, „Niwa Polska”, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, „Pamiętnik Sandomierski”, „Pamiętnik Warszawski”, „Pamiętniki Historyczne”, „Przegląd Historyczny”, „Przegląd Katolicki”, „Przegląd Kościelny” (Poznań), „Przegląd Krytyczny”, „Przegląd Lwowski”, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, „Przegląd Polski”, „Przegląd Powszechny”, „Rocznik Instytutów Religijnych i Edukacyjnych w Królestwie Polskim”, „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu”, „Rocznik Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk”, „Schlesischer Kirchenblatt”, „Śpiew Kościelny”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Warta”, „Wędrowiec”, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, „Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands”. Co prawda w księgozbiorze księży Chodyńskich udało się potwierdzić istnienie tylko siedmiu z nich, ale zapewne mieli oni niemal wszystkie z wymienionych tytułów.

⁸⁸ Zob. *Książki wypożyczone z Bibl[ioteki] Seminarium Włocławskiego*, rkps cyt., k 16r-17r.

⁸⁹ Zob. Tamże, k 1r-2v, 14r-28v.

⁹⁰ Bibl. Sem. Włocł., korespondencja księży Chodyńskich, I. Zbiegniewska do ks. S. Chodyńskiego, 19 XII 1904 r.

⁹¹ Zob. K. Piekarski, *Inkunabuły i polonika...*, dz. cyt., poz. 185, 192, 275, 309, 441.

⁹² Chodyński, *Seminarium włocławskie*, dz. cyt., s. 287.

⁹³ „Własną [bibliotekę] za wcześniej złączyłem z seminaryjską, która po ustąpieniu mojem z regensostwa [1908 r.] przeniesiono na inne miejsce. Odbyło się to bez nadzoru i porządku i dużo książek uległo zniszczeniu, dużo rozkradzono, z pozostałe dotąd nie ułożone, leżą bez pożytku”. (Bibl. Sem. Włocł., Korespondencja księży Chodyńskich, ks. S. Chodyński do B. Ulanowskiego, 2 V 1917 r.)

⁹⁴ Ich spis zob. *Catalogus*, IV, nry 9278-9335.

⁹⁵ Zob. *Catalogus*, I, nr 342, 1356, 1495

⁹⁶ Zob. *Catalogus*, II-IV, np. nry 2380, 3082, 4164, 5546-5549.

⁹⁷ Zob. *Catalogus*, I-IV, np. nry 1524, 3207, 6347, 9934.

⁹⁸ Bibl. Sem. Włocł., korespondencja księży Chodyńskich, ks. S. Chodyński do ks. A. Retkego, 20 XI 1900 r.